

Lucie Matějková, *Ochrana lidských práv uživatelů v domovech pro osoby se zdravotním postižením*

Autorka si ve své diplomové práci klade otázku, jaké změny nastaly v posledních letech v oblasti sociálních služeb v dodržování lidských práv. Začíná stručným výkladem konceptu lidských práv a všímá si institučního rámce jejich ochrany v ČR. V druhé kapitole se věnuje popisu normativních dokumentů, které upravují ochranu lidských práv v sociálních službách (zejm. Listina základních práv a svobod, Úmluva o právech osob s postižením, zákon 108/2006 Sb., Standardy kvality sociálních služeb) a výsledky aplikuje na případ domovů pro osoby se zdravotním postižením. Popisuje situace, v nichž mohou být lidská práva klientů poškozena a v závěrečné kapitole navrhuje konkrétní postupy a opatření k prevenci a ochraně. Práce je přehledně strukturována, je psána pěkným stylem; jazyková a formální úroveň práce je téměř bezchybná, ocenit lze rovněž dobrou angličtinou psané shrnutí. Množství zpracované literatury sice není nijak oslnivé, ale každopádně uspokojivé.

Problém s předloženou prací je pouze jediný, z pohledu studovaného oboru však dosti závažný: zastávané pojetí lidských práv je naprosto formální a výhradně deskriptivní. Mám-li se pokusit autorčino pojetí vystihnout, lze říci, že *lidská práva jsou to, o čem se píše v lidskoprávních dokumentech*. Výklad lidských práv se proto omezuje na parafrázi příslušných dokumentů. Vzhledem k tomu, že i praktická část je dosti popisná a zároveň závislá na různých normativních ustanoveních, připomíná práce nejvíce ze všeho úřední dokument. Tato chyba je přitom mezi studenty tohoto oboru dosti obvyklá, a zaslouží proto si podrobnější komentář.

Vzhledem k studovanému oboru lze očekávat, že v práci bude více reflektován na jedné straně vztah lidských práv jako teorie a jako politického programu a na druhé straně napětí mezi jejich deklarovaným universálním charakterem a možností jejich dodržování v podmínkách konkrétní instituce. Na druhý problém sice práce v zárodku naráží, veškerá reflexe je však rychle ukončena. Nacházíme tak např. pouze plochou argumentační figuru, podle níž dodržování lidských práv je sice obtížné, avšak přesto nutné (str. 50-51), nebo že je třeba hledat hranici mezi svobodou a zabezpečením chodu zařízení (str. 52). Pouhé tvrzení této evidentní skutečnosti je však neuspokojivý, protože právě uvedenou hranici – jedná se vlastně o standardní dilema mezi svobodou a jistotou – se měla diplomová práce pokusit vytyčit. Jindy se práce omezí pouze na povzdech, že v zařízeních chybějí mužští ošetřovatelé (str. 54-55).

„Východiska“ z daných problémů, která práce až s podezřelou jistotou nachází, ve skutečnosti žádným východiskem z fundamentálního problému (vztahu mezi svobodou a jistotou) nejsou. Aby bylo možné praktické návody na zlepšení situace hodnotit jako skutečně *zlepšení*, je potřeba nejprve učinit si jasno o tom, co je *lepší*. Praktické návody totiž pomoci mohou, ale nemusí; někdy navíc řešení jednoho problému přináší problémy na jiném poli. Příkladem může být doporučené snižování kapacit zařízení (str. 53) – to, že se tím zvýší kvalita poskytované služby, je sice pravděpodobné (ačkoli ne nutné); jisté je však to, že se tím zároveň sníží dostupnost služby. To, že práce tento problém ani nezmiňuje, svědčí o tom, že chce nacházet řešení dřívě, než vůbec vyjasní, kde problém leží.

V etickém postoji sociálního pracovníka v zásadě nejde ani tak o hledání východisek z dilematu za každou cenu, nýbrž o vyjasnění vlastní pozice a příp. nalezení pevného osobního postoje a vnitřního hlediska rozhodování. Proto když je řečeno, že hranice mezi podporou a restrikcí může být křehká (str. 60), mělo by být snahou nikoli nalézt a pojmenovat konkrétní postup, nýbrž spíše pomoci tuto hranici na abstraktní rovině vymezit. Pokud vůdčím osobním hlediskem má být držení se normativních dokumentů, lze to považovat za úctyhodnou pozici. Ta však v žádném případě není samozřejmá a vyžaduje argumenty na svoji podporu, které však práce nepřináší. Ze všeho nejspíš však takové argumenty přinést prostě nelze – cílem studia etiky v sociální práci je hlavně zprostředkovat poznání, že přidržovat se výhradně toho, co je úředně dáno, je nejen teoreticky neuspokojivé, ale přináší zásadní hrozbu, že se vykonávání sociální práce stane pouhým formálním fungováním, které vede k (jak se moderně říká) vyhoření nebo (jak lze říci poněkud etičtěji) ke ztrátě smyslu.

Vyvstává tak otázka, co si autorka ze psaní práce odnesla, v čem zvýšila svoje povědomí o problému a svoji schopnost jeho reflexe. Zdá se, že k výsledkům, k nimž skutečně došla, potřebovala nanejvýš tak umět číst (totiž příslušné lidskoprávní dokumenty, Standardy kvality sociálních služeb atd.) a psát (totiž jejich kompilát). Při čtení praktické části, v níž již vždy má nějaké řešení k dispozici, se dále vnučuje otázka, k čemu byla úvodní kapitola o lidských právech. Autorčin strach z vlastní reflexe se projevuje rovněž v tom, že v praktické části vychází téměř výhradně z setření ombudsmana (viz kap. 3), skoro jako by se v praxi s uváděnými problémy sama nesetkávala a nedokázala je sama pojmenovat.

V závěru vyjádřená ambice práce otevřít diskusi k probíraným problémům (str. 78), je z tohoto hlediska dosti přehnaná. Závěrečné slovo, podle něhož mechanismy zlepšení situace v oblasti lidských práv osob v pobytových zařízeních nesmějí mít pouze papírovou podobu (tam.), je vlastně nechtěnou sebekritikou a výstižným pojmenováním hlavního problému práce, kterou lze považovat – jakožto kompilát různých normativních dokumentů – pouze za další v řadě mnoha metodických příruček, které nám ovšem sotva pomohou, nebudeme-li chápat jejich teoretická a duchovní východiska.

Hodnotit celkově předloženou práci, která je na jedné straně formálně dobře zvládnuta, ale na druhé straně obsahově jaksi beztvářá, je obtížné. Snad bude přiměřené, navrhnu-li jí – rovněž dvojznačné – hodnocení uprostřed klasifikační škály (tedy méně formálně: *velmi dobře*).